

Kraków, 18.11.2020 r.

La identidad y el cambio en *A Fala de Xálima*
Tożsamość i zmiana językowa w *A Fala de Xálima*

AUTOREFERAT

I. Wybór tematu pracy

Przedmiotem omawianej pracy jest geolekt *A Fala*, należący do galicyjsko-portugalskiej podgrupy języków romańskich. Posługuje się nim około 5000 osób zamieszkałych w trzech miejscowościach: San Martín de Trevejo, Eljas i Valverde del Fresno, leżących w hiszpańskiej prowincji Cáceres (wspólnota autonomiczna Estremadury), na granicy z Portugalią (region zwany Xálima).

Językiem *A Fala de Xálima* zainteresowałem się ok. 10 lat temu w Santiago de Compostela podczas wakacyjnych Kursów Języka i Kultury Galicji dla Obcokrajowców, organizowanych przez Instytut Języka Galicyjskiego. Podczas zajęć pokazano uczestnikom numer lokalnego czasopisma *Anduriña*, wydawanego w języku, który nazwano wówczas „galicyjskim z Estremadury”. Niedługo potem natknąłem się na pracę Gargallo Gila, który pisał o „dumie, z jaką mieszkańcy Xálimy, świadomi posiadania wyjątkowego skarbu, przedstawiają swój język (nie jest to kastylijski, ani nie identyfikują się z sąsiednim portugalskim)” (Gargallo Gil, 1999: 33). Odrębność od kastylijskiego i nieidentyfikowanie się społeczności z językiem portugalskim pozwoliło mi przypuścić istnienie pewnej uogólnionej świadomości związanej z wyjątkowym charakterem lokalnej mowy. W pracy magisterskiej porównałem fonetykę *A Fali* z sąsiednim wariantem portugalskiego. Początkowo stanowiły one jeden obszar dialektalny; z czasem jednak wariant portugalski uległ znaczącej niwelacji, natomiast *A Fala* zachowała większą część form archaicznych (Dondelewski, 2011, 2012, 2014). W kolejnej pracy usiłowałem zbadać percepcję lokalnej fonetyki, aby zrozumieć, jakie

czynniki powodują, że *A Fala de Xálima* wydaje się tak odmienna od sąsiednich wariantów (Dondelewski, 2015).

Przez cały czas towarzyszyło mi w zasadzie to samo pytanie: Dlaczego *A Fala* ciągle tam istnieje? Wiemy, że struktura fonetyczna języka zmienia się bardzo szybko. Mieszkańcy Xálimy mówią o zauważalnej różnicy między językiem pokolenia ich dziadków i mową współczesną. Muszą zatem istnieć inne czynniki, które nie straciły na znaczeniu w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat i które są mniej podatne na zawrotne tempo obecnych zmian. W niniejszej pracy starałem się zbadać tego rodzaju czynniki, które do tej pory nie zostały dostatecznie omówione w ramach badań socjolingwistycznych nad Półwyspem Iberyjskim.

A Fala znana jest we współczesnej literaturze językoznawczej (lata 90. XX wieku) ze względu na swoją żywotność oraz wysoki wskaźnik przekazywalności pokoleniowej – co wyjątkowe, jeśli porównać ją z innymi językami tradycyjnie używanymi na granicy hiszpańsko-portugalskiej, dzisiaj praktycznie wymarłymi. W najnowszych badaniach (Manso Flores, 2016b; Ramallo, 2011), choć optymistycznych w wymowie, zauważa się oznaki zanikania znajomości niektórych wernakularnych form językowych wśród młodego pokolenia i wskazuje się na spadek liczby osób, których pierwszym językiem jest *A Fala*. Prawdopodobną przyczyną tego stanu rzeczy jest zmieniająca się struktura społeczna, nowe stosunki gospodarcze, a także współczesne środki transportu i komunikacja elektroniczna. *A Fala* nie jest już językiem odizolowanym geograficznie, co od czasów Rekonkwisty skutecznie pomagało w jej przetrwaniu, a region Xálimy nie jest już lokalnym ośrodkiem handlu.

Rodzi się zatem pytanie, czy geolekt zdoła przetrwać w szybko zmieniającej się rzeczywistości. Aby znaleźć odpowiedź na to pytanie, należy najpierw dowiedzieć się, co sprawia, że *A Fala* nie zniknęła w ostatnich dekadach i jaki jest rzeczywisty stan zachowania form wernakularnych wśród społeczności, która bez skrupowania uczestniczy dzisiaj w postmodernistycznym świecie.

Pierwszym celem stawianym w pracy jest analiza funkcji *A Fali* w życiu społecznym wspólnoty Xálima. Stąd pierwsza hipoteza badawcza:

1. *A Fala* jest istotnym elementem tożsamości członków wspólnoty regionu Xálima.

Drugim problemem poruszonym w pracy jest stan zachowania tego języka i kwestia przekazywalności międzypokoleniowej. Choć w najnowszych badaniach dominuje umiarkowany optymizm, moje własne obserwacje zrodziły potrzebę sprawdzenia hipotezy

o wpływie kastylijskiego, który byłby szerszy, niż można wynosić z literatury i nie odzwierciedla deklaracji mieszkańców co do stanu zachowania *A Fali*. Szczególną uwagę chciałem zwrócić na relację pomiędzy autokreacją tożsamościową użytkowników co do swojego języka, a rzeczywistością mierzalną za pomocą narzędzi typowo językoznawczych. Postawiłem sobie za cel przeanalizowanie stanu zachowania wybranych wernakularnych elementów morfonologicznych i leksykalnych oraz akceptowalności elementów nieetymologicznych, interferencyjnych, pochodzących z kastylijskiego, wśród nastoletnich rodzimych użytkowników.

Druga hipoteza sformułowana jest zatem w następujący sposób:

2. Zasięg penetracji kastylijskiego jest szerszy niż wskazano w poprzednich badaniach i przyspieszył w ostatnich latach.

II. Struktura pracy

Praca składa się z czterech zasadniczych części: wstępu, opisu podstaw teoretycznych, części analitycznej przedstawiającej dwa odrębne badania oraz wniosków końcowych. Następnie umieszczone zostały cztery załączniki, lista bibliograficzna i streszczenia w języku polskim i angielskim. Praca liczy 232 strony.

Część pierwsza ma charakter wstępny i służy nakreśleniu przedmiotu badań oraz przedstawieniu hipotez badawczych. W siedmiu krótkich rozdziałach, jako niezbędne tło i podstawę prowadzonej analizy, ukazany został kontekst geograficzny i historyczny regionu, podkreślając charakter graniczny i związki Xálimy z obszarem galicyjsko-portugalskim. Widnieje tu także przegląd stanu badań nad tym językiem od prac najstarszych, o charakterze opisowym i historyczno-porównawczym (Cintra, 1959; Maia, 1977; Vasconcellos, 1927, 1933), poprzez prace powstałe u szczytu zainteresowania tą tematyką w latach 90., kiedy zreinterpretowano i poszerzono badania porównawcze na temat pochodzenia tego języka (Carrasco González, 1996, 1997; Costas González, 1992; Gargallo Gil, 1999), aż do prac najpóźniejszych, w których rozpoczęto badania nad *A Falą* w ujęciu socjolingwistycznym (Manso Flores, 2016a; Ramallo, 2011). Następnie wyjaśniam zawiły system nazewnictwa trzech subwariantów *A Fali* oraz lokalnych toponimów, a także powody używania terminu „geolekt”. W dalszej kolejności omówione zostają poglądy na temat pochodzenia *A Fali*.

Ponieważ niniejsza praca ma charakter synchroniczny, przyjmuję opinię najbardziej koncyliacyjną i przy tym najszerzej akceptowaną – *A Fala* to trzecia gałąź ewolucji galicyjsko-portugalskiego (obok współczesnego galicyjskiego i portugalskiego). Echa tej dyskusji filologicznej uzyskały zauważalne znaczenie społeczne w Xálimie i stały się jedną z osi pozycjonowania ideologicznego wśród mieszkańców. Kolejnym czynnikiem istotnym dla dynamiki społecznej są inicjatywy na rzecz promocji i ochrony *A Fali*, które także zostały omówione w tej części. Wspomniane działania kanalizują wiele lokalnych partykularyzmów i napięć pomiędzy Xálimą a sąsiednimi wspólnotami.

W drugiej części pracy wyjaśnione zostały podstawy teoretyczne badania nad tożsamością budowaną poprzez język. Najpierw opisuję stan badań nad pojęciem wspólnoty językowej (ang. *speech community*, (Coupland, 2010; Rampton, 2009)). Dokonuję tutaj przeglądu źródeł dotyczących trzech najważniejszych konceptualizacji tego terminu – wspólnoty demograficznej, wspólnoty wartości i wspólnoty praktyki –, uzasadniam wybór tego ostatniego pojęcia jako założenia metodologicznego oraz przedstawiam kryteria epistemologiczne pozwalające na odróżnienie wspólnoty tworzonej poprzez praktykę od innych; omawiam także kontrowersje związane z tym pojęciem, które jednak uznaję za nieznaczące w kontekście pracy. Następnie opisuję kolejne ważne metodologicznie pojęcie – tożsamość konceptualizowaną na gruncie antropologii językowej wraz z uzasadnieniem decyzji o opisie tożsamości w ramach tzw. językoznaństwa socjokulturowego Bucholtz i Hall.

Część trzecia analityczna to opis dwóch badań. W pierwszym zostały omówione wywiady i udowodniona pierwsza hipoteza badawcza. W tym celu przedstawia się metodologię zbierania danych oraz dane demograficzne i socjolingwistyczne dotyczące uczestników wywiadów. Następnie, za pomocą serii obserwacji antropologicznych, wykazuje się, że obserwowana grupa osób rzeczywiście może być traktowana jako wspólnota praktyki. Pojawiają się tutaj również szczegółowe analizy fragmentów transkrypcji wywiadów przeprowadzonych *in situ* z członkami wspólnoty Xálima, gdzie wskazuje się na wielorakie przejawy tożsamości tworzonej przez język wraz z wybranymi środkami językowymi i społecznymi do jej budowania (zasady budowania tożsamości, pozycjonowania społeczne, „konteksty w tle”, ideologie).

Drugie badanie poświęcone zostało analizie zmiany językowej. Przedstawiam tutaj dane dotyczące demografii i użycia języków przez nastoletnich uczestników, opisuję założenia metodologiczne przy opracowaniu kwestionariusza i nagrań. Następnie dokonuję przeglądu

istniejącej literatury opisowej dotyczącej fonetyki-fonologii, morfologii i leksyki *A Fali* i uzasadniam wybór cech językowych do badania oraz sposób konstruowania elementów interferencyjnych. W tej samej kolejności zostają przedstawione wyniki badania akceptowalności poszczególnych próbek i ich interpretacja, służąca weryfikacji drugiej hipotezy badawczej.

W ostatniej, czwartej części podsumowuję dokonaną analizę materiału językowego i potwierdzam obie hipotezy badawcze. Przetawiam również możliwości dalszego rozwoju badań nad tożsamością w języku *A Fala*.

Pracy towarzyszą cztery załączniki: zebrane w formie tabeli jednostkowe wyniki badania akceptowalności próbek, prezentacja ortografii stosowanej do zapisu *A Fali* oraz konwencji transkrypcji wywiadów, a także lista figur i ilustracji.

III. Materiał badawczy

Jak starałem się wykazać powyżej, w pracy dokonałem analizy skorelowanych ze sobą, ale znacząco różnych aspektów języka, stąd każde z badań opiera się na odmiennym korpusie.

Materiał pozwalający na badanie strategii tożsamościowych to sześć wywiadów, trwających łącznie ok. dziesięciu godzin, przeprowadzonych podczas dwóch pobytów w rejonie Xálima latem i jesienią 2017 roku przy użyciu aparatu metodologicznego antropologii i socjolingwistyki. Wywiady były przeprowadzane najczęściej w miejscu wybranym przez udzielającego wywiadu, przy użyciu dobrej jakości dyktafonu z osłoną, tak aby mogły posłużyć innym badaczom np. do analizy fonetyki. Do uczestników docierałem zazwyczaj poprzez znajomych, aby uniknąć nadmiernego braku zaufania, rozpoczynałem od uzyskania danych demograficznych i dopiero później przechodziłem do kwestii istotniejszych. Pomimo opracowanego wcześniej scenariusza pozwalałem, aby rozmowa toczyła się swoim rytmem. Aby zachęcić rozmówców do swobodnej wypowiedzi, poruszałem często kwestie kontrowersyjne; przyjmowałem rolę tzw. „adwokata diabła”. Z tego samego powodu starałem się, aby w wywiadzie oprócz mnie uczestniczyło dwóch rozmówców i posługiwałem się językiem galicyjskim. Tematy wybierałem na podstawie wcześniejszych lektur i obserwacji uczestniczącej.

Elementy morfonologiczne i leksykalne w formach wernakularnych do badania zmiany językowej pochodzą z dostępnych, bogatych studiów opisowych, często jeszcze z początku XX wieku. Wyrazy wykazujące interferencje z kastylijskim wybrałem na podstawie doświadczenia innych badaczy, samych mieszkańców oraz literatury (np. Cintra, 1959; Costas González, 2013; Maia, 1977; Rey Yelmo, 1997a, 1997b; Román Domínguez, b/d.; Vasconcellos, 1927; Vasconcellos, 1933).

IV. Założenia metodologiczne

Dwutorowość analizy wymagała również zastosowania dwóch odrębnych konceptualizacji metodologicznych: z jednej strony wytyczenia granic i opisu wspólnoty użytkowników oraz ich tożsamości językowej, z drugiej wybrania właściwego sposobu opisu i badania zmian zachodzących w języku.

a. Wspólnota językowa i tożsamość

Dla celów badania tożsamości niezbędne było właściwe wyznaczenie granic epistemicznych grupy osób, których dyskurs się opisuje. Nie dzielą oni ze sobą żadnych obiektywnych cech demograficznych (wiek, płeć, wykształcenie), nie dzielą również wyznaczników wspólnoty obecnych w socjolingwistyce Labova czy Gumperza (wykształcenie, klasa społeczna, używany język¹).

Wspólnota językowa to termin używany już w pierwszych badaniach socjolingwistycznych, jednakże u zarania tej dziedziny wspólnota językowa nie posiadała jasnej definicji, a w późniejszym okresie pojawiły się różne jej konceptualizacje. Zdecydowałem się opisać Xálimę jako wspólnotę praktyki (ang. *community of practice* (Rampton, 2009; Coupland, 2010; Meyerhoff i Strycharz, 2013)). To założenie uzasadnia wybór uczestników przeprowadzonych wywiadów i pozwala zrozumieć obserwowane dynamiki tożsamościowe.

¹ Wśród badanych była jedna osoba, która nie zna *A Fali*, urodzona na wschodzie Hiszpanii, w Aragonii.

Wspólnota praktyki to “grupa osób, które zbierają się wokół wspólnego przedsięwzięcia. (...) Praktyki powstają w ciągu realizacji tego przedsięwzięcia” (Eckert i McConnell-Ginet, 1992)². Pojęcie to wpisuje się w założenia konstruktywizmu społecznego, zgodnie z którym „ludzka rzeczywistość jest szeroko powielana, kontestowana i tworzona na nowo przez wykonywane w codziennym życiu istotne społecznie i historycznie czynności” (Eckert i McConnell-Ginet, 1992)³. Praktyką w omawianej wspólnotce jest „praca na rzecz ochrony *A Fali*”, a członkowie wspólnoty mają odpowiednie zaplecze oraz prestiż, który pozwala na decydowanie o przyszłości tego geolektu.

Głównym tematem analizy jest budowanie tożsamości za pomocą języka, a konkretnie mechanizmów ontologiczno-epistemologicznych budowania tożsamości związanej z lokalnym językiem w interakcji językowej. W tym celu posługuję się zasadami analitycznymi zaproponowanymi przez antropolożki amerykańskie Bucholtz i Hall (2004a, 2004b, 2005, 2010) w ramach tzw. językoznawstwa socjokulturowego. Zasady te mają odpowiedzieć na brak zainteresowania społecznie pojmowaną kategorią tożsamości w badaniach socjolingwistycznych, antropologicznych czy w krytycznej analizie dyskursu. Ta propozycja teoretyczno-metodologiczna znakomicie uzupełnia badania na przecięciu języka i społeczeństwa na poziomie mikro i uważam ją za niezwykle użyteczną w kontekście społecznie wrażliwych badań nad językami mniejszościowymi Półwyspu Iberyjskiego. Potencjał poznawczy tego podejścia polega przede wszystkim na solidnym umocowaniu w antropologii, co zmusza badacza do interpretatywnego obserwowania z bliska i uczestniczenia w rzeczywistości społeczno-językowej, powstrzymaniu się od narzucania jej uprzednio i arbitralnie ustalonej siatki kategoryzacyjnej, a także zauważaniu wpływu swojej obecności na obserwowane dynamiki społeczne.

Badaczki proponują lapidarną, ale otwartą definicję tożsamości: “tożsamość to społeczne pozycjonowanie *ja* i innych” (Bucholtz i Hall, 2005: 586)⁴. Zachęcają równocześnie do uzupełniania tej definicji konceptualizacjami, które w ocenie badacza będą najwłaściwsze do opisu interesującej go rzeczywistości społeczno-językowej. Jednocześnie model jest bardzo rygorystyczny jeśli chodzi o opisywanie składowych tożsamości. Autorki proponują pięć założeń ontologiczno-epistemologicznych, które mają posłużyć do badania pięciu aspektów

² Cytat oryginalny: “A community of practice is an aggregate of people who come together around mutual engagement in an endeavor. . . . practices emerge in the course of this mutual endeavor”.

³ Cytat oryginalny: “(...) human reality is extensively reproduced, contested and created anew in the socially and historically specific activities of everyday life”.

⁴ Cytat oryginalny: “Identity is the social positioning of self and other”.

tożsamości budowanej poprzez język: zasada emergencji, pozycjonalności, indeksykalności, relacjonalności i parcjalności. Jest to dynamiczna wizja tożsamości jako kategorii społecznej tworzonej w sposób intersubiektywny i interakcjonalny, która zależy w znacznym stopniu od konfiguracji konkretnej sytuacji komunikacyjnej.

Zgodnie z zasadą emergencji (ang. *emergence principle*), tożsamość jest konstruowana poprzez dyskurs i nie istnieje przed kontaktem językowym; w interakcji zyskuje znaczenie społeczne. Zasada pozycjonalności (ang. *positionality principle*) określa tożsamość jako negocjowaną na poziomie lokalnym (przestrzennym, kulturowym i czasowym). Zwraca się w ten sposób uwagę na procesy tożsamościowe zachodzące pomiędzy indywidualnymi aktorami społecznymi. Zasada indeksykalności (ang. *indexicality principle*) określa funkcję semiotyczną niektórych elementów językowych, które wskazują (często niebezpośrednio) na daną kategorię społeczną. Tożsamość ma również charakter relacjonalny (ang. *relationality principle*), a więc jest kategorią społeczną, która zyskuje znaczenie w ramach intersubiektywnej i interakcjonalnej konfiguracji toczącej się rozmowy. Parcjalność (ang. *partiality principle*) zwraca uwagę na częstą niekoherentność konstrukcji tożsamościowych. Reprezentacje intersubiektywne (np. ideologiczne) kształtowane w interakcji mają charakter wycinkowy, efemeryczny: są czasowe, lokalne i kontekstualne. Jest to konstruktywistyczny i antyesencjalistyczny sposób rozumienia procesu tożsamościowego w którym sprawczość (ang. *agency*) jest częściowa, intersubiektywna i rozdystrybuowana pomiędzy mówiących.

b. Zmiana językowa

Drugą częścią pracy badawczej jest analiza akceptowalności elementów morfonologicznych i leksykalnych oraz próba wykazania zachodzącej zmiany językowej. W tym celu wybrane wyrazy zostały umieszczone w krótkich zdaniach pochodzących z istniejących źródeł (w celu zachowania naturalności). Zdania te tworzą pary minimalne, z których jeden element jest etymologiczny, a drugi przejawia wpływ kastylijskiego. Zbadałem w ten sposób 144 elementy. Jest to technika podobna do klasycznej metody *matched-guise* stosowanej w socjolingwistyce (Garrett, 2010). Większość elementów tworzących zdania opatrzyłem dodatkowo opisem etymologicznym. Zdania zostały odczytane przez rodzimego użytkownika subwariantu z San Martín, ułożone w przypadkowej kolejności i odtworzone grupie siedmiu nastolatków posługujących się tą samą odmianą *A Fali*. Każda z odpowiedzi na pytanie, czy wysłuchane zdanie „brzmi naturalnie” w *A Fali* umieszczona została w tabeli w Załączniku 1. Reakcje na próbki dotyczące danej cechy językowej skomentowałem, obliczając średnią arytmetyczną poprawnych odpowiedzi. Jeżeli poprawnie wskazano, że

zdanie z cechą etymologiczną jest akceptowalne, badany uzyskiwał jeden punkt. Jeżeli odrzucono cechę interferencyjną, również przyznawałem punkt. Na tej podstawie stworzyłem klasyfikację cech wernakularnych, które są nadal obecne w języku, tych które przejawiają wariację oraz tych, które prawdopodobnie wyszły już z użycia. Analogicznie – i odwrotnie – w przypadku naleciałości z kastylijskiego. Zaobserwowana umiejętność lub nieumiejętność odróżnienia dwóch kodów powinna ukazać w lepszym świetle stan zachowania *A Fali* i zasięg oddziaływania kastylijskiego. Może także pomóc w udzieleniu odpowiedzi na pytanie, czy dotychczasowa, niekorzystająca z rozwiązań instytucjonalnych forma przekazywania języka jest wystarczająca.

V. Wyniki przeprowadzonych badań

Po przeanalizowaniu transkrypcji wywiadów i umieszczeniu ich w kontekście społeczno-kulturowym, stwierdzam, że dynamika interakcjonalna obserwowana podczas rozmów przeprowadzonych z przedstawicielami wspólnoty praktyki Xálima wykazuje cechy ontologiczno-epistemologiczne tożsamości. Ta kategoria społeczna w sposób jasny jest związana z językiem wernakularnym używanym przez badaną wspólnotę praktyki. Wydaje się, że *A Fala* przetrwała do dzisiaj między innymi ze względu na swoją istotność społeczną. Dziedzictwo językowe jest przedmiotem pozytywnych aksjologicznie pozycjonowań społecznych i ideologicznych członków społeczności, którzy są gotowi działać na rzecz jej zachowania. Lokalna wspólnota praktyki buduje swoją tożsamość między innymi wokół języka, co pozwoliło mu przetrwać mimo głębokiego umniejszociowienia. Odnotować należy jednakże ogólny sceptycyzm wobec pomysłów oficjalizacji i normatywizacji *A Fali*. Te postawy podsumowuje dobrze jeden z badanych: „Jest dobrze tak, jak jest”. Lokalna elita zainteresowana (jak twierdzi) zachowaniem *A Fali* uważa za wystarczające użycie języka wyłącznie w mowie i sytuacjach nieoficjalnych. Osoby te jednocześnie podają się za kompetentnych użytkowników, którzy umieją rozróżnić dwa kody i których lokalny język nie podlega wpływom kastylijskiego. Tym samym potwierdzona zostaje pierwsza hipoteza badawcza.

Wspomniane dynamiki interakcjonalne są obecne jedynie w sferze ideologicznej i nie mają przełożenia na praktykę. Esencjalizujące stwierdzenia co do czystości geolektu nie wytrzymują konfrontacji z obiektywną rzeczywistością socjolingwistyczną.

Wyniki analizy przeprowadzonej w drugiej części pracy wskazują na akceptację większości badanych dla co najmniej 5 cech nieetymologicznych (dyftongizacja łącińskich Ě i Ů; monoftongizacja dyftongów zstępujących <ei>, <oi>; brak rozróżnienia między sybilantami dźwięcznym i bezdźwięcznym /s/ i /z/; formy uproszczone do -m- pochodzące od -MB-; zanik afrykatu /dʒ/). Te procesy częściowo zostały już opisane w literaturze (Cintra, 1959; Costas González, 2013; Maia, 1977). Można ponadto wskazać na ogólną tendencję do akceptowania wariantów hiperpoprawnych, w których punktem odniesienia jest kastylijski.

Najistotniejszym wnioskiem z badania zmiany językowej jest stwierdzenie powszechnej akceptacji – we wszystkich badanych kontekstach – nieetymologicznego fonemu frykatywnego welarnego /x/, dotychczas opisywanego w pojedynczych zapożyczeniach z kastylijskiego. Przypuszczam, że rozpowszechnienie tego elementu nastąpiło w ostatnich 10-15 latach (nie był odnotowany w pracach z lat 90.), a przeprowadzone badanie sugeruje, że dotyczy większości młodych użytkowników. Zasięg penetracji kastylijskiego jest szerszy niż wskazano w poprzednich badaniach i przyspieszył w ostatnich latach. Zostaje zatem potwierdzona druga hipoteza badawcza.

Paradoksalnie te same pozycjonowania tożsamościowe, w ramach których akceptuje się i pielęgnuje status języka w sytuacjach nieoficjalnych, prowadzą do odrzucenia wszelkich prób interwencji naukowej lub administracyjnej z zewnątrz. Nie pozwala się zatem, aby *A Fala* osiągnęła jakikolwiek stopień prestiżu instytucjonalnego (obecnie nie ma nawet ogólnie przyjętej ortografii), co w niedalekiej przyszłości może doprowadzić do utraty rodzimych użytkowników i do przejmowania kolejnych cech kastylijskiego. Być może lokalna elita powinna dostosować sposoby dbania o język do współczesnych wyzwań.

Do rozwiązania tego problemu mogłaby prowadzić postawa z gruntu antropologiczna, do jakiej zachęcają Bucholtz i Hall: praca *in situ*, w łączności z lokalną wspólnotą, przy rozpoznaniu i zrozumieniu lokalnych dynamik społeczno-językowych. Pierwszym krokiem powinno być uświadomienie lokalnej społeczności co do zachodzących w ich języku głębokich zmian. Następnie należałoby wspólnie ze społecznością pracować nad inicjatywami związanymi z aktywnym nauczaniem i promocją języka. Być może należałoby zacząć od planu nauczania *A Fali* w szkole.

W ten sposób społeczność akademicka mogłaby podziękować mieszkańcom Xálimy za ich niezwykłą gościnność i głęboki szacunek, jaki żywią do swojego dziedzictwa językowego. Byłby to przejaw społecznej odpowiedzialności uniwersytetu (o której nie zawsze pamiętamy),

tak aby w przyszłości uczestnicy wywiadów czuli się naszymi współpracownikami, a nie tylko „przedmiotami badań”, jak zaznaczył jeden mój rozmówca. Mam nadzieję, że zachodząca zmiana w tym przypadku będzie zmianą na lepsze.

Wśród możliwych kierunków kolejnych badań najistotniejsza i najbardziej obiecująca wydaje się próba systematycznego opisu lokalnych pozycjonowań ideologicznych związanych z językiem. W kontekście iberyjskim, gdzie języki mniejszościowe indeksykalizują różnorodne postawy tożsamościowe, zwykle niosące potężny ładunek aksjologiczny, rozumienie komponentu ideologicznego w procesie budowania tożsamości wydaje się kluczowe dla badaczy i dla aktywistów zaangażowanych w dokumentację i rewitalizację języków oraz aby przekonać niezdecydowanych co do wybranych form polityki językowej. Bucholtz i Hall (2004a: 377), nazywając tożsamość zjawiskiem inherentnie społecznym, opisują cztery związane ze sobą i nakładające się procesy szczególnie istotne przy opisywaniu relacji język-tożsamość: praktyka, indeksykalność, ideologia i performancja. W niniejszej pracy skupiłem się na dwóch pierwszych. Badanie dwóch kolejnych elementów poprawiłoby nasze zrozumienie opisywanej rzeczywistości.

Bibliografia:

- Bucholtz, M., i Hall, K. (2004a). Language and Identity. W: A. Duranti (red.), *A Companion to Linguistic Anthropology* (pp. 369–394). Malden, MA: Blackwell.
- Bucholtz, M., i Hall, K. (2004b). Theorizing identity in language and sexuality research. *Language in Society*, 33(4), 501–547.
- Bucholtz, M., i Hall, K. (2005). Identity and interaction: a socio-cultural linguistic approach. *Discourse Studies*, 7(4-5), 585–614.
- Bucholtz, M., i Hall, K. (2010). Locating Identity in Language. W: C. Llamas & D. Watt (red.), *Language and Identities* (str. 18–28). Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Carrasco González, J. M. (1996). Hablas y dialectos portugueses o galaico-portugueses en Extremadura. Parte I: Grupos dialectales. Clasificación de las hablas de Jálama. *Anuario de Estudios Filológicos*, 19, 135–148.
- Carrasco González, J. M. (1997). Hablas y dialectos portugueses y galaico-portugueses en Extremadura. Parte II y última: Otras hablas fronterizas. Conclusiones. *Anuario de Estudios Filológicos*, 20, 61–79.
- Cintra, L. F. L. (1959). *A linguagem dos foros de Castelo Rodrigo. Seu confronto com a dos foros de Alfaiates, Castelo Bom, Castelo Melhor, Coria, Cáceres e Usagre. Contribuição para o estudo do leonês e do galego-português do sec. XIII*. Lisboa.
- Costas González, X. H. (1992). Breve caracterización das falas (fundamentalmente galegas) do Val do Río Ellas. *Cadernos de Lingua*, 6, 85–107.
- Costas González, X. H. (2013). *O valego. As falas de orixe galega do Val do Ellas (Cáceres - Extremadura)*. Vigo: Xerais.
- Coupland, N. (2010). The Authentic Speaker and the Speech Community. In Carmen Llamas i D. Watt (red.), *Language and Identities* (str. 99–112). Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Dondelewski, B. (2011). *De costas viradas. O falar de San Martín di Trebellu (Cáceres, Espanha) comparado com o falar dos Foios (Guarda, Portugal) através das realizações actuais do <ei> tónico, dos /s/ e /z/ iniciais e mediais e do <ch> pré-nuclear. Tese de licenciatura elabora* (Vol. Inédita).
- Dondelewski, B. (2012). O mañegu e o falar dos Foios. Passado comum e caminhos evolutivos divergentes. Conservação e rejeição de dialectalismos. *Estudios Hispánicos*, XX, 99–112.
- Dondelewski, B. (2014). Un proceso identitario originado desde la prominencia fonética: esbozo de una explicación alternativa del mantenimiento de a fala de Xálima. In Z. Bułat Silva, M. Głowicka, i M. Wesola (red.), *Variación, contraste, circulación. Perspectivas lingüísticas en el hispanismo actual*, Wrocław, *Wydawnictwo Adam Marszałek*. Wrocław: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Dondelewski, B. (2015). Inne dźwięki - inna tożsamość? Żywotność geolektu a fala de Xálima przez pryzmat wartości i punktu widzenia zawartych w odróżniającej się mowie. W: E. Tabakowska, A.Caban, G.

- Borowski, i K. Wąsala (red.), *Punkt widzenia w języku, literaturze i przekładzie*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Eckert, P., i McConnell-Ginet, S. (1992). Communities of practice: Where language, gender, and power all live. In K. Hall & M. Bucholtz (red.), *Locating Power: Proceedings of the Second Berkeley Women and Language Conference* (str. 89–99). Berkeley, CA: Berkeley Women and Language Group.
- Garrett, P. (2010) *Attitudes to Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gargallo Gil, J. E. (1999). Las hablas de San Martín de Trevejo, Eljas y Valverde del Fresco. Trilogía de los tres lugares. W: *COL. Estudios y Documentos sobre A Fala*. Mérida: Junta de Extremadura.
- Maia, C. de A. (1977). *Os falares fronteiriços do concelho do Sabugal e a vizinha região de Xalma e Alamedilla*. Coimbra.
- Manso Flores, A. A. (2016a). Aproximación sociolingüística al habla de Valverde del Fresno. W: P. Ruan San Segundo, G. Nieto Caballero, & E. Fernández de Molina Ortés (Eds.), *Nuevos enfoques en investigación lingüística* (pp. 25–41). Cáceres: Universidad de Extremadura.
- Manso Flores, A. A. (2016b). La vitalidad de la Fala a partir de un sondeo sociolingüístico en Valverde del Fresno. *E-Aesla*, (2), 211–223.
- Meyerhoff, M., i Strycharz, A. (2013). Community of Practice. W J. Chambers i N. Schilling (red.), *The Handbook of Language Variation and Change* (pp. 428–448). Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Ramallo, F. (2011). O enclave lingüístico de Xálima: Unha análise sociolingüística. *Estudos de Linguística Galega*, 3, 111–135. <https://doi.org/10.3309/1989-578X-11-6>
- Rampton, B. (2009). Speech community and beyond. W: N. Coupland i A. Jaworski (red.), *The New Sociolinguistic Reader* (str. 694–713). London: Palgrave Macmillan.
- Rey Yelmo, J. C. (1997a). *Hablas fronterizas extremeñas: el mañegu - tomo I*. Universidad de Extremadura.
- Rey Yelmo, J. C. (1997b). *Hablas fronterizas extremeñas. El mañegu - tomo II*. Universidad de Extremadura.
- Román Domínguez, A. (b/d.). *Contribución ao léxico do Galego Exterior O Val do Río Ellas*.
- Vasconcellos, J. Leite de. (1933). Português dialectal na Região de Xalma (Espanha). *Revista Lusitana*, 31, 166–275.
- Vasconcellos, José Leite de. (1927). Linguagem de San Martín de Trevejo (Cáceres-Hespanha). *Revista Lusitana*, 26, 247–259.